

Jokapäiväisen elämän moraali

■ PEKKA WAHLSTEDT

Klaus Helkama:
*Moraalipsykologia. Hyvän ja
pahan tällä puolen.* Edita 2009.

Hyvän ja pahan tuolla puolen on Friedrich Nietzschen erään merkittävän teoksen nimi. Sosiaalipsykologian professori Klaus Helkama tahtoo uuden kirjansa alaotsikolla sanoutua irti arvostamansa ajattelijan moraalifilosofisista näkemyksistä. Kun Nietzsche halusi kohottaa yksilön tavallisen elämän moraaliarvojen yläpuolelle, Helkama on kiinnostunut nimenomaan jokapäiväisen elämän moraalista.

Suurin osa kirjasta koostuukin tavallisten ihmisten moraalisia arvoja mittaavista kokeista ja muista empiirisistä tietolähteistä.

Filosofit ovat kautta aikojen etsineet moraaliperiaatteita, jotka pätsivät aina ja kaikkialla kulttuurieroista ja henkilökohtaista mieltymyksistä riippumatta. Onhan juuri moraalit se tekijä, jonka tehtävänä on luoda yksimielisyyttä ja sopusointua riitaisaan ja sotaiseen ihmisyhteisöön. Vaikka ihmisten ja kulttuurien arvojen kirjo on laaja, Helkaman mukaan empiirinenkin tutkimus löytää joitakin yleismaailmallisia arvoja.

Helkaman mukaan kaikkialla päteviä moraalisia arvoja ovat universalismi, hyvän tahoisuus ja yhdenmukaisuus. Universalismia edustaa etenkin oikeudenmukaisuus, hyvän tahoisuutta toisten auttaminen ja yhdenmukaisuutta itsehillintä. Niiden tehtävät ovat myös samanlaisia kaikkialla: edistää hyvää, ehkäistä pahaa ja ratkaista ristiriitoja.

Empiirinen tarkastelutapa paljastaa, että moraalit on myös muutunut historian kuluessa. Helkaman mukaan perinteiset ja uskonnolliset yhteiskunnat ovat hierarkisia ja yhteisöllisiä. Niissä yhteisö pysyvine ja ennalta määrättyine arvojärjestyksineen ohjaa yksilöiden elämää ja toimintaa. Niiden korkein arvo onkin yhdenmukaisuus. Edistyneissä yhteiskunnissa taas hierarkiat ovat väistyneet tasa-arvon tieltä ja yhteisön sijaan asioita päättävät yksilöt. Heille itsenäisyys on tärkein arvo.

Helkama myös väittää, että taloudellinen kasvu on tasa-arvon ja yksilöllisyyden kehityksen perusmoottori ja vauhdittaja. Hän ottaa esimerkiksi television ja ra-

dion kanavatarjonnan. Kun kana-
via oli 1960-luvulla vain muutama,
2000-luvulla niitä löytyy jo kymmeniä. Määrän suhteen Helkama onkin oikeassa, mutta entä laatu? Suurin osa ohjelmista on valettu valmiiseen formaattiin, ja yksilöllisyyttä ilmaisevan taiteen sijasta ne tarjoavat anonyymia, mutta tuottoisaa viihdettä. Se, mikä on määrässä voitettu, on laadussa menetetty.

Vauraus on hyvä väline tasa-arvon ja yksilöllisyyden kehittämisessä tiettyyn rajaan asti. Äärimmäisessä kurjuudessa ja köyhyydessä elävillä ei ole mahdollisuutta kehittää itseään ja kykyjään, ja he myös sortuvat helposti rikoksiin. Sitä vastoin hyväosaisissa vaurauden kasvattaminen kehittää ainoastaan ahneutta ja turhamaisuutta. Nykyään vaurautta pyritään kasvattamaan keinolla millä hyvänsä.

Helkama ei huomaa, että länsimaissa välineellisestä vauraudesta on tullut itseisarvo, jolle kaiken muun – niin yksilöiden kuin heidän moraalinensa ja muiden luomustensa – on alistuttava ja palveltava. Kun ennen kaikkea hallitsi ja yhdenmukaisti uskonto, nyt uskonnon paikan on ottanut globaali talous, joka tekee saman vielä tehokkaammin ja totaalidemmin.

Toisaalta Helkama myös esittää empiirisiin tutkimuksiin perustuvia kriittisiä huomioita työelämän moraalista, mistä yritykset voisivat ottaa oppia. Työelämässä oikeudenmukaisuudella on keskeinen asema työtehtävien ja -olojen järjestämisen suhteen. Organisaatiopsykologian testeissä on huomattu, että oikeudenmukaisuus on tärkeää sekä työasioista päätettäessä että työn tekemisessä. Kun työn-

tekijät saavat osallistua päätöksentekoon ja heillä on mahdollisuus vaikuttaa työhönsä, he tekevät työtä innokkaammin ja paremmin sekä sairastuvat stressiin ja muihin sairauksiin harvemmin.

Tämä on unohtunut nykyisiltä johtajilta, joiden tärkein päämäärä on kasvattaa omia tulojaan ja jotka tämän vuoksi saneeraavat menestyvän yrityksensä työntekijöitä piittaamatta näille koituvasta taloudellisesta ja henkisestä kärsimyksestä. Helkama toteaaakin, että moraalisen arvostelukyvyyn kehityksen tärkeimmät saavutukset ovat taito tarkastella asioita puolueettomasti ja pyyteettömästi sekä taito eläytyä ja asettua toisen asemaan.

Edellä esiteltyjen moraalikysymysten lisäksi Helkama tarkastelee moraalien biologiana, sisäryhmän suhtautumista ulkoryhmiin, teko-pyyhyttä ja pahuutta, moraalit ja valtaa jne. Kirja on varsin monipuolinen ja kattava, mutta yksi tärkeä asia puuttuu. Helkama ei juuri käsittele moraalien perustaa, filosofiaa.

Tämä olisi tärkeää jo sen takia, että empiirinen sosiaalipsykologinen tutkimus kartoittaa vain sitä, miten asiat ovat. Moraalit taas liittyvät aina siihen, miten asioiden pitäisi olla. Toisin sanoen moraalit lähtökohtaisesti ylittävät ja kyseenalaistavat vallitsevan ja esittää sille vaihtoehtoja. Kun Nietzsche toteaa olevansa hyvän ja pahan tuolla puolen, hän asettaa vallitsevan moraalien kyseenalaiseksi ja alkaa luoda uusia arvoja. Ennen kuin mitään on määritelty hyväksi ja pahaksi, yksilön täytyy olla vapaa ja kykenevä valitsemaan. Vapaus ja valinta ovat moraalien lähtökohta, ja tämän takia ihmiset eivät vaadi tuhoa ai-

kaansaavia luonnonvoimia ja eläimiä tilille teoistaan.

Hyvän ja pahan tuolle puolen kohoavaa filosofiaa ja hyvän ja pahan tällä puolen liikkuvaa sosiaalipsykologiaa ei kuitenkaan tarvitse pitää toistensa vastakohtina. Päinvastoin, ne tarvitsevat ja täydentävät toisiaan. Monet vapaan filosofisen ajattelun luomat moraaliperiaatteet ovat keskenään ristiriidassa, lisäksi niitä on melkein yhtä paljon kuin filosofejakin. Ongelmana on ollut, miten valita parhaat periaatteet ja soveltaa niitä jokapäiväiseen elämään. Tässä empiirinen tiede, kuten sosiaalipsykologia, tulee vastaan ja auttaa valitsemaan periaatteista parhaat ja toimivimmat. Runsaalla ja monipuolisella empiirisellä aineistolla varustettu *Moraalipsykologia*-teos auttaa rakentamaan siltoja filosofisen ja arkipäivän moraalien välille.

Kirjoittaja on vapaa toimittaja.